

Zygmunt Gardziński Kasper

Józef Samuel Chróścikowski (1730-1799) – ksiądz, pijar, pedagog

Scientific Bulletin of Chełm - Section of Pedagogy nr 1, 199-201

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KASPER JÓZEF SAMUEL CHRÓŚCIKOWSKI (1730-1799) - KSIĄDZ, PIJAR, PEDAGOG

ZYGMUNT GARDZIŃSKI

Kasper Józef Chróścikowski urodził się 10 I 1730 r. w Dworzyskach k. Krasnegostawu w ziemi chełmskiej. Był synem Franciszka i Antoniny Chroscichowskich z Dworzysk, przedstawicieli niezamożnej szlachty herbu Bończa.

W wieku 15 lat wstąpił do zakonu pijarów, gdzie 15 VIII 1745 przeszedł obłuczyny i przyjął imię zakonne Samuel na cześć św. Jana Nepomucena. Po odbyciu nowicjatu w 1748 r. rozpoczął studia humanistyczne w kolegium pijarskim w Rzeszowie, następnie w latach 1749-1750 odbył studia filozoficzne w Międzyrzeczu Koreckim w miejscowym kolegium pijarów. Dla podwyższenia swoich kwalifikacji nauczycielskich, naukowych i zakonnych wysłano go w 1754 r. na dalsze studia do Rzymu. Było to możliwe dzięki zasiłkom pieniężnym biskupa A. St. Grabowskiego oraz księży: Samuela Wysockiego i Antoniego Konarskiego. W czasie trzyletnich studiów (1754-1756) w rzymskim Collegium Calasantinum Chróścikowski zgłębiał m. in. wiedzę z matematyki.

Z funkcją nauczyciela związał się po raz pierwszy w latach 1751-1753, kiedy to na 3 lata został nauczycielem gramatyki, syntaksy i katechezy w jednej ze szkół pijarskich w Warszawie, a następnie przez krótki okres w Warężu. Po ukończeniu studiów w Rzymie powrócił do Polski, gdzie w 1757 r. objął stanowisko nauczyciela humanistyki w Collegium Nobilium na Żoliborzu w Warszawie. Stąd w kolejnym roku przeniesiono go do kolegium pijarów w Międzyrzeczu Koreckim, gdzie do 1759 r. wykładał logikę, fizykę, filozofię oraz matematykę. Od 1760 r. w kolegium pijarskim Stanisława Konarskiego w Warszawie uczył filozofii i matematyki, zarówno kleryków pijarskich jak i uczniów. W Warszawie pozostał prawdopodobnie do 1772 r. Wykładając w uczelniach pijarskich, kierował ponadto, jako następcą księdza Antoniego Wiśniewskiego, katedrą filozofii w Collegium Nobilium.

W latach 1772-1780 pracował w Chełmie w miejscowym kolegium pijarskim, pełniąc jednocześnie funkcję jego rektora. Jako zwierzchnik chełmskiego klasztoru i uczelni a także chełmskiego kościoła p. w. Rozesłania św. Apostołów zlecił i nadzorował prace związane z wyposażeniem świątyni: rozbudowa i powiększe-

nie ołtarza głównego (1774), lakierowanie baptysterium (1775), wykonanie kutej kraty (1776). W 1773 r. zyskał dla chełmskiego klasztoru, jako darowiznę od Józefa i Klary Wereszczyńskich wieś Zawadówka (prawdopodobnie k. Wereszczyna), a także nabył od Klary Bąkowskiej, wdowy po podkomorzym, za sumę 24 tys. złotych polskich wieś Krzywiczki k. Chełma. W 1781 r. został przeniesiony do Lwowa, gdzie w miejscowym kolegium pijarów objął funkcję wicerektora. We Lwowie pozostał do 1784 r. Ostatni okres jego działalności zakonnej i dydaktycznej ponownie związany był z Chełmem. Powrócił tu w 1785 r. i pozostał do śmierci, krótko pełniąc ponownie funkcję rektora chełmskiego kolegium, następnie przebywał w chełmskim zakonnie jako emeryt. Łącznie, spędził w kolegium chełmskim około 22 lat, w warszawskich uczelniach pijarskich około 16 lat, zaś we Lwowie 4 lata. Jego zwierzchnicy zakonni wysoko ocenili go w metryce zakonnej stwierdzając, że był „doskonałym, pilnym i zacnym nauczycielem”.

Działalność naukową rozpoczął mając 31 lat. W 1761 r. ogłosił *Powinności każdego człowieka w rozmowie mianej od kawalerów uczących się In Collegio Nobilium S.P.* Opracowanie to, oparte głównie na Cyceronie i innych klasykach łacińskich, uznane zostało za podręcznik nauki moralnej obowiązujący w szkołach pijarskich. Cieszyło się ogromnym zainteresowaniem, stąd doczekało się kilku wydań (1766, 1769). Zostało ponadto włączone do księgi Wiśniewskiego *Rozmów w ciekawych materiach* (1771, 1778 dwa wydania, 1779 dwa wydania oraz 1780).

W 1764 r. wydał *Fizykę doświadczeniami potwierdzoną*, zaopatrzoną w tablice sporządzone przez pijara, księdza Rocha Markowskiego. Był to pierwszy podręcznik fizyki w języku polskim.

Kolejnymi publikacjami w dziedzinie filozofii były: wydana w Warszawie w 1766 r. *Filozofia chrześcijańska dla kawalerów uczących się In Collegio Nobilium*, którą dedykował Augustowi Czartoryskiemu wojewodzie ruskiemu, *De jure naturali et politico. Philosophie moralis sive Ethica*, dzieło ogłoszone w Warszawie w 1770 r. oraz wydane w tym samym roku *Napomnienia chrześcijańskie każdemu stanowi ludzi użyteczne*.

Spod jego pióra wyszedł także zbiór listów do Wacława Rzewuskiego zawartych w publikacji z 1774 r., wydanej w Lublinie pod tytułem *Monumenta virtuti Venceslai Rzewuscii Palatyni Cracoviensis olim supremi exercituum regni ducis, literis pontificiis, regiis, aliisque testimoniis, confirmata, atque in unum collecta, per Samuelem Chroscicovium e Scholis Piis*.

Tworzył także wierszowane panegiryki zarówno w języku polskim jak i łacińskim. Przykładami są: *Laudatissimum opus ab Josepho II imperatore Romanorum Ungariae etc. etc.*, napisany we Lwowie w 1783 r. na cześć cesarza Józefa II, oraz *Ad Illustrissimum D. Ferdinandum S. R. I. Comitem Harrach carmen elegiacum in gratiarum actione... nomine clerici J. C. Ceypek et Collegii Złoczoviensis...* (Lwów 1784), z podziękowaniem za lekarstwa zakupione dla kleryka pijarskiego.

W swojej twórczości podejmował także próby przyswojenia literaturze pol-

skiej utworów obcych pisarzy. W 1771 r. wydał tłumaczenie Mably'ego *Rozmów Focjana o związku obyczajności z polityką*, którą dedykował Jędrzejowi Zamojskiemu, byłemu kanclerzowi wielkiemu koronnemu. Kolejnym przekładem było tłumaczenie tragedii włoskiej Joachima Annutiniego - *Matylda*, wydanej we Lwowie w 1783 r. Trzy lata później przetłumaczył tragedię tegoż autora – *Elżbieta królowa luzytańska*.

Zmarł 16 października 1799 r. w Chełmie, gdzie został pochowany, zapewne na cmentarzu przykościelnym obok kościoła Rozesłania Świętych Apostołów przy ul. Lubelskiej.

BIBLIOGRAFIA:

- Bielski Sch. P., *Vita et scripta quorundam e Congregatione Clericorum Regularium Scholarum in Polonia professorum, qui operibus editis Patriae et Ecclesiae proficuis fecerunt*, Varsavia 1812;
- Dickstein S., *O fizyce Chróścikowskiego*, „Przegląd Pedagogiczny” 2, 1883, s. 125-128;
- Gardziński Z., *Między Warszawą i Lwowem: życie i działalność ks. Samuela Chróścikowskiego (rekonesans)*, [w:] *Pogranicze: Obsesje – Projekcje – Projekty*, red. M. Bednarczuk i B. Kucharska, Chełm 2007, s. 115-122;
- Smoleński W., *Przewrót umysłowy w Polsce wieku XVIII, Kraków 1891 i wydania następne*;
- Szczotka S., *Chróścikowski*, [w:] *Polski słownik biograficzny, t. III*, Kraków 1937, s. 358-359;
- Waśkiewicz B., *Filozofia prawa ks. Samuela Chróścikowskiego*, Warszawa 1948.